

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТРОПІВ У АНГЛОМОВНОМУ ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ
XXI СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена дослідженню дискурсивно-прагматичного потенціалу тропів англomовного поетичного тексту XXI століття. Виокремлено основні прагматичні характеристики тропеїки.

Ключові слова: прагматичний потенціал, індикативна функція, експресивна функція, сугестивна функція, інформативна функція. The article focuses on the problem of discourse-pragmatic potential of tropes in poetry. The pragmatic characteristics and mechanisms of discourse tropes in poetic texts of the XXI century are revealed. Key words: pragmatic potential, indicative function, expressive function, suggestive function, informative function.

Наразі лінгвопоетика і стилістика, перебуваючи під потужним впливом мультимодального підходу до вивчення тропеїки, характеризується новими тенденціями трактування виражально-зображальних засобів та стилістичних прийомів.

Розрізняють (О.А. Бабелюк) три основних підходи до розуміння тропеїки: диференційний (І.В. Арнольд, І.Р. Гальперін, Л.І. Мацько, О.М. Мороховський, М.М. Кожина), коли виражально-зображальні засоби і стилістичні прийоми розмежовують; інтегрований (В.А. Кухаренко, В.В. Одинцов, Ю.М. Скребнев, С.В. Тураєв), за якого виражально-зображальні засоби розглядають у складі стилістичних прийомів; лінгвосинергетичний (О.А. Бабелюк, І.Ю. Мойсеева, Г.Г. Москальчук), де виражально-зображальні засоби і стилістичні прийоми є когерентними в системі сучасного художнього дискурсу [1, с. 12]. Сьогодні актуальним є дослідження дискурсивних та прагматичних відмінностей тропів у англomовному поетичному мовленні. Актуальність дослідження зумовлена загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на вивчення дискурсивних та прагматичних особливостей тропеїки англomовного художнього дискурсу XXI століття. Мета статті – визначити прагматичний потенціал дискурсивних тропів. Синтез лінгвістичної прагматики та когнітивної лінгвістики забезпечує нове рішення цілого ряду проблем: функціонування мови як засобу соціальної дії, вибудовування міжособистісних відносин, породження, сприйняття і розуміння дискурсу. Новизна дослідження полягає у спробі проаналізувати прагматичний потенціал тропів і механізму їх дії з позиції лінгвістичної прагматики.

Розділ І. Функціональна семантика лексичних і граматичних одиниць у Поетичних текстах, зокрема суспільно-політичної тематики, як відомо, притаманна впливова сила. Мовна енергія перетворюється в текстову (поетичну), що об'єднує фізичний (акустичний, ритмічний, графічний, музикальний), метафізичний (енергію гармонії, краси; взаємодію глибинних/духовних смислів та емоцій) початок.

Інтегруючись з етнокультурною реальністю, поетичний текст як унікальна функціонально-естетична система впливає на читача, стимулюючи адекватні емоції, створюючи у його свідомості картину світу. Інструментами впливу є тропи, що володіють дискурсивно-прагматичним потенціалом. Так, У. Еко вважає, що, для того, щоб переконати аудиторію, треба спочатку привернути її увагу, для чого і служать тропи, або риторичні фігури, прикраси, завдяки яким мова вражає своєю новизною і незвичністю і раптом виявляється інформативною [3, с.101]. У ситуаціях мовного використання тропеїки можна виділити два основних випадки її використання: використання тропеїчного засобу є вимушеним (в цьому випадку просто немає іншого засобу

номінації), або ж носить усвідомлене (в цьому випадку ми маємо справу з цілим набором прагматичних причин, кожна з яких може стати приводом для використання тропа: комунікативна недостатність нормативного способу вираження; недоречність стандартних засобів або первинної номінації в даних умовах; бажання висловити свою оцінку). Розглянемо дискурсивно-прагматичний потенціал тропів на прикладі використання метафори в поетичному тексті XXI століття. Індикативна функція метафори Метафора в індикативній функції не представляє великого інтересу при аналізі з позицій лінгвістичної прагматики, оскільки, на нашу думку, вона є прагматично нейтральною. Випадки використання метафори в індикативній функції у наш час, як правило, мають місце при появі нових артефактів (винахід яких приладів, апаратів і т. ін.), тобто коли стоїть питання про первинне найменування предмета / класу предметів. Апелятивна функція метафори У своєму дослідженні ми виходимо з тези, що коло мовних функцій метафори безпосередньо корелює з комунікативними функціями мови. Апелятивна функція посідає одне з центральних місць. Це пояснюється тим фактом, що ми використовуємо мову під час поетичної комунікації не тільки для передачі інформації, але і для надання визначеного впливу на інших людей. Іншими словами, передача інформації – не самоціль, а спосіб зміни ділянок когнітивної картини світу адресата з метою надання впливу. При цьому під впливом може розумітися цілий спектр емоційних станів і когнітивних процесів: від переконання адресата у своїй правоті до простого залучення уваги до повідомлення. Отже, апелятивна функція метафори полягає в тому, щоб спонукати слухача до сприйняття інформації, впливати на інтелектуальну або емоційно-вольову сторону його психіки. Як показує більшість робіт, які досліджують метафору в різних типах дискурсу (напр., С. В. Ляпун, Є. І. Чеканової, Є. О. Шибанової, Т.А.Ширяєвої), метафора часто реалізує апелятивну функцію. Цей факт носить не випадковий, а закономірний характер. Якщо погодитися з думкою Г.Клауса про те, що свідомість має два компоненти: логічний (інформаційний) та емоційно-вольовий, які взаємопов'язані один з одним, то причина такого частого звернення до метафори в ситуаціях, коли необхідно впливати на реципієнта, криється в можливості метафори впливати на логічну частину свідомості через його емоційний "вхід" і навпаки [4, с. 173]. Так, наприклад, образ вогняної кулі неодноразово спостерігається в текстах антитерористичної тематики, уособлюючи в собі осередок жаху та страждань. У творі Данієла Мура "A Little Ramshackle Shack", вогняна куля є знаряддям Ангела смерті: *Imagine the precise and daunting gears and/ levers of the decree that led to all those innocent/ people meeting death at the World Trade Center in/ New York September 11, 2001/ all the little accumulating gestures and maneuvers that/ put them at their desks on schedule in time to die/ the horrific fireball of the angel of death who may have/ appeared to them all at the last as/ cool* ЛІНГВІСТИКА. Випуск XIX 10 *refreshing waterfalls of light or open/ delightful corridors leading to emerald green/ gardens so bright with joy they forgot completely/ how they got there* Образ актуалізується в метафорі *the horrific fireball of the angel of death who may have appeared to them*. Образ вогняної кулі як символу болю, є так званим емоційним "входом" до свідомості читача з метою впливу на емоційно-вольову сторону. Метафора містить безліч потенційних висновків, деякі з яких автор може активізувати. Причому ці висновки можуть бути абсолютно непередбачуваними (автор може задати напрямок інференції відповідно до ситуації і своїх комунікативних цілей). Така особливість механізму метафори особливо широко застосовується у поетичному дискурсі, зокрема політичної тематики, основна прагматична установка якого – агітація і пропаганда, вплив на думки й емоції адресата, а не

логічно витримана апеляція до інтелекту. На думку А. Катца, метафора є переконливим засобом вираження неправди [8, с. 5]. Подібну здатність метафоричних висловлювань можна також пояснити тим, що в процесі метафоризації певні значущі різниці й розбіжності між порівнюваними концептами "затемнюються", подібні ж ознаки "висуваються" на передній план. Емоційно-оцінна функція метафори У повсякденному мовному спілкуванні метафора дуже часто виконує емоційно-оцінну функцію, можливо, саме тому така функція метафори є однією з найбільш повно вивчених. Що ж до змісту, який вкладається в ці терміни, то він зводиться до наступного: емоційно- оцінна функція має місце тоді, коли метафора, на відміну від слова в первинному найменуванні, не тільки позначає денотат, співвідноситься з темою повідомлення (з позицією, що здійснює ідентифікацію або номінацію), але і характеризує цей денотат [7, с. 6]. Метафора – незамінне джерело емоційного впливу, оскільки вона може створити у свідомості читача ситуації, що зачіпають його особисто і викликають потрібні адресанту почуття. Використання емоційно-оцінних метафор, спрямоване на вираження ставлення автора до певного предмету, події і, безсумнівно, має своєю метою переконати читача в правоті свого погляду. Експресивно забарвлені висловлювання створюються для того, щоб впливати на реципієнта емотивно, з суб'єктивних позицій – передати особисту думку автора мови [6, с. 32]. Так, Боб Холман, автор вірша "Cement Cloud", застерігає, що вогняна куля народжується у нас самих (a fireball erupts your tongue) та є смертельною (Remember eyes locked forever): The panic from just outside is my story holes of plane/ Flames of symbol clocks of hearts the ash and human/ And human there is first the body keep telling yourself/ That or anything because what comes next to LIFT us/ Ineffable dies in the utter unspeakability political under/ Standing or taking of everything the value of freedom/ Of peace and the seed that grows into a home where/ The door can open a fireball erupts your tongue/ Is suddenly singing Remember eyes locked forever/ On the double tombstone that is not there and always. Слід зазначити, що емоційно-оцінна функція метафори практично ніколи не реалізується ізольовано. Дійсно, коли автор висловлює своє ставлення до того чи того денотату, то це робиться часто не просто так, а для того, щоб певним чином впливати на адресата, звідси нерозривний синкретизм прагматичного потенціалу. Емоційно-оцінна функція метафори тісно пов'язана з її інформативною і експресивною функціями. Експресивна функція метафори Виділення цієї функції метафори простежується далеко не у всіх роботах: такі дослідники, як О. О. Шибанова, Т. О. Ширяєва не виділяють такої функції у прагматичному потенціалі метафори, натомість В. М. Телія об'єднує цю функцію з оцінною, називаючи її експресивно-оцінною [6]. Ще одна складність у розмежуванні таких категорій, як експресивність, емоційність і оцінність, полягає в тому, що метафора, як правило, реалізує всі ці категорії одночасно. Звідси й часте змішування цих понять. У нашому дослідженні експресивна функція виділяється як самостійна на підставі особливої прагматичної установки, що реалізується в тексті. Якщо прагматичною _____ Розділ І. Функціональна семантика лексичних і граматичних одиниць 11 установкою емоційно-оцінної метафори є задум мовця висловити своє ставлення до предмета, співвіднести свою оцінку із загальноприйнятою в соціумі, вплинути на оцінку адресата, а також повідомити останньому про свій емоційний стан, або викликати певний емоційний стан, то прагматична установка, реалізована експресивною метафорою, зовсім інша. Експресивна функція метафори полягає в залученні або утриманні уваги реципієнта через підвищення образності тексту, внесення елементів мовної гри, непередбачуваності. Інформативна і сугестивна функції метафори Під інформативною функцією метафори розуміється передача

автором інформації про події, явища і т. ін. Не існує метафор без когнітивного змісту, більше того, метафора у когнітивному вимірі – це завжди продукування нової інформації, отримання якісно нового вивідного знання, своєрідний когнітивний "вибух". Метафора є "ущільнювачем" інформації, допомагає схарактеризувати концепт у всьому його різноманітті і використовується практично у всіх типах дискурсу. Одним із видів інформативної функції метафори є сугестивна функція – здатність передавати інформацію особливим чином: натяками, імпліцитно. Якщо автор у силу деяких причин хоче висловитися непросто, то він піддає метафоризації аксіологічно марковані концепти, що володіють розгалуженою системою асоціацій / імплікацій, що робить метафору насиченою семантично, але при цьому не експліцитно. Так, наприклад, поет Ніхіл Парех надає низку метафор, які актуалізують образ тероризму. Одна з таких метафор асоціює тероризм із "птахом, чії крила стали гнилими". Ми інтерпретуємо образ птаха як втілення образу літака терористів, що зіткнувся з вежами Торгівельного центру: *The bird of ghastly terrorism might undoubtedly fly all right;/ but without the most ethereal trace of direction;/ and miserably collapsing in its non-existent grave;/ as its decayed wings woefully crumbled mid-air.* На наш погляд, використовуючи метафори, пов'язані з природними явищами (наприклад, *waterfall of indiscriminate terrorism, The soil of sadistic terrorism, the clouds of unforgivable terrorism, the mountains of slaving terrorism, the tree of vindictive terrorism, the sea of unsparing terrorism, the Sun of frigid terrorism, the Moon of brutal terrorism, the sky of ominous terrorism, the meadows of tyrannical terrorism*), Ніхіл Парех висловлює так звану "природну сутність" існування тероризму в сучасному світі, адже поняття тероризму широко застосовується в повсякденні та "зрослося" з уявленням людини про такі сфери життя як політика, економіка і т.і. Автор уживає метафори, побудовані на соматичному кодї, тобто осмислені в термінах тілесності (*The eyes of nondescript terrorism, The veins of heartless terrorism, The mouth of truculent terrorism, The nostrils of plagued terrorism, the heart of cursed terrorism*), що дає змогу наголосити на антропоцентричній стороні такого явища сучасності як тероризм. Отже, осмислення одних об'єктів (тероризм) відбувається через призму інших (явища природи, тіло людини). Оскільки метафоризація заснована на асоціативних зв'язках людського досвіду, в основі будь-якого метафоричного переосмислення завжди лежить антропометричний чинник – здатність сприймати одну сутність так як подібну іншій. Тому метафора містить інформацію про власне людський масштаб знань і уявлень, про концептуальні системи людей у різні історичні епохи, а разом з тим і про систему національно-культурних цінностей і стереотипів. Іншими словами, будь-яка метафорична інновація фіксує світоглядний, громадський і культурно-історичний досвід [5, с. 27]. Контактвстановлююча функція метафори У поетичному дискурсі частими є випадки, коли автор навмисно вдається до метафори, щоб встановити контакт з адресатом. Мету, яку ставить перед собою автор, можна в загальних рисах визначити як створення позитивного ставлення до себе з боку адресата з метою досягнення плідної та успішної комунікації. Таку функцію метафори можна позначити як контактвстановлююча. Так, Т. Коен стверджує, що метафора використовується виключно з контактвстановлюючою метою, її естетичний і когнітивний ЛІНГВІСТИКА. Випуск XIX 12 потенціал не мають великого значення. Не можна не погодитися з автором, що в процесі вживання та інтерпретації метафоричних висловлювань відбувається зближення комунікантів. Особливістю контактвстановлюючої функції метафори, на нашу думку, є те, що її функціонування було б неможливим без наявності в обох комунікантів загальних фонових знань, зокрема знання звичаїв

того чи того соціуму, фактів історії, культури, літератури. Отже, інтерпретація метафор потребує опори не тільки на мікроконтекст, але як видається, є неможливою без залучення лінгвістичних і екстралінгвістичних знань. Естетична функція метафори Метафора здатна реалізувати естетичну установку автора і привести до естетичного ефекту завдяки своїй здатності деавтоматизувати інтерпретацію. Творча метафора є "загадкою", яку повинен вирішити адресат. Адресат повинен зрозуміти те, яка думка стоїть за метафоричним виразом і вичленувати комунікативний намір автора. Отже, говорячи про особливості вторинної номінації, зокрема про механізм метафоризації, слід зазначити, що транспозиція семантичної сторони безмежно розширює можливості мовного вираження. Але очевидно й інше. Досягається це за рахунок певної змістовної невизначеності. Значення виразу самого по собі втрачає чіткі межі. Воно страждає референційною розпливчатістю і значною мірою черпає свій сенс з цілого, з мовної ситуації і контексту. Для осмислення тропу недостатньо зусиль пам'яті і мовної компетенції. Воно запрошує до мобілізації знання, до гри розуму та впорядкованому комбінуванню смислів, їх відбору та зв'язці в цілісну картину. Якщо тропи мають естетичну цінність, то це тому, що вони задають свідомості творчу задачу заповнити недомовлене. ЛІТЕРАТУРА 1. Бабелюк О.А. Поетика постмодерністського художнього дискурсу: принципи текстотворення (на матеріалі сучасної американської прози малої форми): автореф. дис....докт. філолог. наук. Спец. 10.02.04 – германські мови / О.А. Бабелюк; Київський національний лінгвістичний університет. – Київ: КНЛУ, 2010. – 32 с. 2. Белехова, Л. І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект: дис. ... д-ра філол. наук: 10. 02. 04. – К.: КНЛУ, 2002. – 391 с. 3. Еко У. Відсутня структура: (Введення в семіологію). – СПб.: Петрополіс, 1998. – 431 с. 4. Клаус Г. Сила слова. Гносеологічний і прагматичний аналіз мови. – М.: Прогрес, 1967. – 215 с. 5. Лапшина М. Н. Англійська метафора в когнітивному аспекті: (На матеріалі зооморфізму новоанглійського періоду) // Діахронічний германістика. – СПб: СпбГУ, 1997. – С. 25 – 45. 6. Телія В. Н. Конотативний аспект семантики номінативних одиниць / Відп. ред. А.А. Уфимцева; АН СРСР, Ін-т мовознавства. – М.: Наука, 1986. – 141 с. 7. Ширяева Т. А. Метафора как фактор прагма-семантической характеристики текстов публицистического стиля: Автореф. дис. ...канд. филол. наук: 10. 02. 04. – Пятигорск, 1999. – 41 с. 8. Katz A. N. On Interpreting Statements as Metaphor or Irony: Contextual Heuristics and Cognitive Consequences // Metaphor: Implications and Applications. Mahwah (N. J.): Lawrence Erlbaum Associates, 1996. – P. 1 – 22. _____ Розділ І.

Функціональна семантика лексичних